

הרמב"ם (מעילה ו, ט-י) פסק נתנה לבלן או שאר בעלי אומנויות — מעל. ואם קנה בה חפץ ולא משר, בישראל לא מעל. (וע' בבאור שיטתו באבי עזרי שם ובלח"מ מכירה ג, א. וע' באורך בשו"ת עונג יום טוב כה).

ב. משמע בסוגיא ששכירות פועל [או חפץ] שלפי ענינה שייכת בה משיכה, לא קנה בנתינת כסף עד שימשוך, ושאין בה משיכה — קנה בנתינת המעות.
יש אומרים (ער"ן מט: ולהלן צט: וכ"כ שם הריטב"א) שלרבי יוחנן מעות קונות בשכירות מטלטלין — שאין שייך לגזור בזה משום 'נשרפו חטיך בעליה', כיון שהגוף שלו — יטרה ויציל. (וכן הוכיחו מדברי התוס' בע"ז סג. ד"ה והא. עפ"י רעק"א; אבני נזר חו"מ נב מהודש ג, ב). ואין כן דעת הרשב"א.

דפים מח — מט

ק"ב. א. שנים שעשו ביניהם עסק מכירה ולא עשו קנין, ונתן המוכר ערבון, האם הערבון קונה? האם קונה כנגדו או כנגד הכל?

ב. המלוה את חברו על המשכון, האם שביעית משמטתו?

א. ערבון (= תשלום הלוקח מקצת מדמי המכר); רב אמר: כנגדו הוא קונה, ולא קנה הכל. ורבי יוחנן אמר: כנגד כולו הוא קונה.

אמרו במסקנת הסוגיא שמדברי רשב"ג בברייתא מבואר שבמקום שהכסף קונה ממש, כגון בקניית קרקע — בתשלום מקצת הדמים קנה הכל [ושאר הדמים מוטלים על הקונה כחוב]. לא נחלקו אלא בקניית מטלטלין שאין המעות קונות אלא לענין 'מי שפרע' — האם עומד ב'מי שפרע' על הכל או שמא רק על החלק שכנגד הערבון, אבל אם לא לחזור מהשאר — חוזר ואינו ב'מי שפרע'. וכן סבר רבי חייא בר יוסף, שנתנו לו מקצת מעות עבור מלח, והוקר המלח, ורצה לחזור בו מהעודף על מה שכנגד המעות שקיבל.

מבואר מסוגית הגמרא (כמו שפירש הרמב"ן ושו"ר) שדברי רבי יוחנן שנויים במחלוקת תנאים, ולא אמר רבי יוחנן אליבא דרבי יהודה הנשיא.
הלכה כרבי יוחנן (רי"ף).

ישנו סוג נוסף של עירבון (כן פרש"י. ובתור"ד פרש בע"א), שאינו בא כתחילת פרעון אלא ענינו לקנוס את החוזר בו. ובוה נחלקו תנאים; רבי יוסי אמר: הנותן ערבון לחברו ואמר לו, אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך. והלה אמר: אם אני אחזור בי אכפול לך ערבונך — נתקיימו התנאים [שסובר רבי יוסי אסמכתא קניא]. רבי יהודה אמר: קנה [המקח] כנגד ערבונו (פרש"י ורמב"ן ועוד, שניהם אינם יכולים לחזור מלקיים מן המכירה כנגד הערבון ויכולים לחזור על השאר. והקנס שקנסו עצמם אינו כלום. ויש סוברים שמחילת הערבון חלה. ומדובר שאמר 'אכפול לך ערבונך' — במקח ולא במעות, שאם כן למה יקנה הלוקח. תוס'). ופירש רשב"ג כגון שאמר 'ערבוני יקון'.

א. כתבו התוס': לא אמר רבי יהודה קנה כנגד ערבונו אלא בעל כרחו של מוכר, אבל לא

בעל כרחו של לוקח, שאם ירצה לא יקח כי אם מעות, שאומר איני חפץ במעט מקח.

ב. מדברי רש"י מבואר שאם אמר לו בפירוש ערבוני יקנה את הכל — באנו למחלוקת רבי

יוסי ורבי יהודה, האם קנה כנגד ערבונו אם לאו. [וזהו פירוש 'ערבוני יקון']. והתוס' נקטו שבאופן זה ודאי קונה הכל, שעדיף זה מערבון של תחילת פרעון. אלא מדובר שאמר לשון המשתמעת לשתי פנים, משמע שהערבון יהא קנוי אם יחזור בו, ומשמע שיהא קונה לו במקח יותר מכדי הערבון. ויש מפרשים שלא פסקו דמי השדה אלא הקדים לו קצת מעות ואמר 'ערבוני יקון' ובאופן זה אין סמיכות דעת של המוכר, לכך לא קנה כנגד כולו (ר"ן. וע"ע תורי"ד).

ב. המלוה את חברו על המשכון ונכנסה השמיטה; אם היה המשכון כנגד הלואתו — אינו משמט (שאיך אני קורא בו לא יגש). לא היה המשכון שוה אלא פלג — אינו משמט. דברי רשב"ג. רבי יהודה הנשיא אומר: משמט.

מתוך דברי הגמרא מתבאר שרבי יוחנן האומר ערבון קונה כנגד כולו, הוא מפרש שלרשב"ג אינו משמט כלל ולרבי יהודה הנשיא משמט כנגד החלק שאין עליו משכון [ורבי יוחנן שאמר קנה כולו — לרשב"ג אמר ולא לר"י הנשיא]. ולרב שאמר אין ערבון קונה אלא כנגדו, לרשב"ג אינו משמט לאותו חלק שלקח כנגדו משכון, ולרבי יהודה משמט לגמרי, שהמשכון הזה אינו בא אלא לזכרון דברים.

א. הרמב"ם, אף על פי שפסק להלכה (מכירה ז, א) כרבי יוחנן שערבון קונה כנגד כולו, פוסק (שמיטה ויובל ט, יד) שאינו משמט רק כנגד המשכון, אבל היתר עליו — משמט (וע' בבאר שיתו בלחם משנה הל' מכירה שם; שו"ת הרדב"ז ח"ב סו"י תתה; אבי עזרי — מלוה ולוה יג, ד). ואילו מהריטב"א נראה שנקט להלכה כרשב"ג שאינו משמט כלל.
ב. מדובר כאן במשכון מטלטלין שהוא כגבוי, או אף בקרקע — ובמקום שאין הלווה רשאי לסלק את המלוה מן המשכון עד תום מועד הפרעון, אבל כשיכול לסלקו — שביעית משמטת (עפ"י גמרא להלן סז: ורש"י ותוס').

דף מט

ק"ג. א. מה דרשו חכמים מהין צדק יהיה לכם?

ב. ישראל שאמר לבן לוי, כור מעשר יש לך בידי — האם רשאי אותו לוי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר, או שמא יש לו לחוש שמא יחזור בו הלה מדבריו? ומה הדין כשנתנו לבסוף לבן לוי אחר?

א. איפת צדק והין צדק — והלא הין בכלל איפה? אלא לומר לך שיהא 'הן' שלך צדק ו'לאו' שלך צדק. לדברי רבי יוחנן יש לפרש הדברים, כשאתה מדבר הן או לאו (ודעת חברך סומכת על דבריך) — קיים דבריך והצדק אותם. ולדברי רב שאין איסור לאדם לחזור בו מדבריו, פירש אביי שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב (בשעה שאומר הן או לאו, לא יהא בדעתו לשנות. אבל אם נשתנה השער לאחר זמן והוא חוזר בו לפי שינוי השער — אין כאן חסרון אמנה. עפ"י רש"י).

א. גם במתנה מרובה שמתיר רבי יוחנן לחזור בו, צריך שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב, אלא בשעה שאומר צריך להיות בדעת גמורה (עפ"י ר"ף ונמוקי יוסף).

ונראה שלפי האמת גם לרבי יוחנן מתפרשת הברייתא כדברי אביי, ולא בא הכתוב לאסור חזרה בדברים, שאם היה כן, אין מסתבר לחלק בין מתנה מרובה למועטת (עפ"י רא"ש ורמב"ן

בפירוש דברי הרי"ף. ובפירוש הרע"ב סוף שביעית לא כתב כן. נמצא לפי זה שהחזיר בו מדבריו, לא עבר על מצות עשה אפילו לרבי יוחנן (עפ"י ראב"ד רשב"א ור"ן).
 ב. המנחת-חינוך (רנט, ג) נקט שמצות 'הין צדק' — מצות עשה מדאורייתא היא, וכופים עליה כשאר מצוות עשה. (וכן נקט בשו"ת אבנ"ז וי"ד קנ, ג-ד) כדבר פשוט, שאיסור תורה הוא לרמות את חברו להבטיחו שלא ע"מ לקיים). ואילו בתוס' יום טוב (שביעית י, ט) כתב שאסמכתא בעלמא היא. וכבר נחלקו דעות הראשונים בדבר; בר"ן משמע ש'עשה' דאורייתא הוא. ואילו במאירי משמע שאין זה 'עשה' ממש אלא התורה רמזה לנו שמדה מגונה היא זו.

ב. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר יש לך בידי — בן לוי רשאי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר (ובאופן שאין איסור 'שלא מן המוקף' כגון בערבי שבתות. ויש מי שאומר שבתרומת מעשר לעולם מותר. ע' בראשונים לעיל לה.).

פירש הרי"ד: לא שיחיל תרומת מעשר עכשיו, שזה אי אפשר כי אין הפירות ברשותו. אלא מדובר שאומר יהא זה תרומה לכשיבוא לידי, ואז יפריש ויקבענו. ויכול לסמוך על הפרשה זו כעת, כי אחר כך כשיבואו לידו ויפריש, הרי הם מתוקנים למפרע. ויש מפרשים שקורא שם עתה, אם משום שמדובר במכרי לוייה או מפני שמפריש ברשות הבעלים. מבואר בגמרא שרבי יוחנן הולך בשיטתו שאסור לו לאדם לחזור בו מדבריו שאמר לחברו (הלכך יש ללוי לסמוך על מה שכתוב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא יתנגו ללוי אחר). אבל לדברי רב שדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה, כל עוד לא נטל הפירות, יש לו לחוש שמא יחזור בו מדבריו.

נתנו לבן לוי אחר קודם שנטלו זה — אין לו עליו אלא תרעומת. כאמור למעלה, הלכה כרבי יוחנן שדברים — יש בהם משום 'מחוסרי אמנה'. ואולם בענין עשיית תרומת מעשר נקט המאירי שאינו רשאי, מפני שיכול הלה לחזור בו.

קיד. א. מי שנתן כסף לחברו עבור קניית מטלטלין, וחזר בו המוכר ואמר לו בוא וטול מעותיך, ולא נטלם ונגנבו — האם המוכר חייב באחריות המעות?
 ב. הנותן כסף לחברו עבור קניית מטלטלין, והם היו מונחים בעליית הגג של הקונה שהיתה מושכרת למוכר — האם יכול המוכר לחזור בו מן המקח?
 ג. מי שביקש מחברו להפקיד אצלו מעותיו ואמר לו 'הנה בייתי לפניך' — האם נתחייב באמירה זו בשמירתם?

א. זה היה מעשה והורה רבא שהואיל ואמר לו 'טול מעותיך' ולא נטלן — אינו שומר עליהן כלל, אף לא כשומר חנם, ופטור. אלא שצריך לקבל עליו 'מי שפרע' בגלל חזרתו. ואם לא קיבל, הרי נמצא שהמעות היו שלו.

א. כתב הרי"ף (עפ"י רב האי גאון) שלפי דברי רבינא לא אמרה רבא מעולם ואין הלכה כן, אלא הואיל וכשקבל המעות היה יכול להוציאן לצרכיו, הרי כל זמן שלא קיבל עליו 'מי שפרע' הן ברשותו ובאחריותו וחייב באונסין, ואפילו המעות קיימים בעינם. [ואף על פי שחייב לשלם, צריך לקבל 'מי שפרע' הואיל ואינו מעמיד לו את המקח]. וכן דעת הרמב"ן. ויש מצדדים לומר שאין רשות למוכר להשתמש במעות עד שלא משך הלוקח את המקח (ערא"ש; תוס' לעיל מג.). ויש אומרים שיש לו רשות להוציאן אך כל שלא הוציא אינו חייב

באחריותן אלא כשומר שכר (ע' תוס' עירובין פא: וכ"ה ברמב"ן בשם התוס'; ריטב"א). ולפי דעה זו אם אמר לו טול מעותיך — פטור עכ"פ מגנבה ואבדה. והרא"ש כתב: עכשיו שרוב עסקינו במסחר, וכשמקבלים מעות בפקדון, על דעת להשתמש בהם מקבלים, ודאי היה ראוי להוציא את המעות מיד, הלכך נתחייב באחריותן. [וכתב הרדב"ז (ח"א תנג) שהואיל והדבר שנוי במחלוקת, אם נאנסו המעות או נגנבו או אבדו, כל שלא תפס הלוקח — אין מוציאים מיד המוכר. ואם תפס — אין מוציאים מידו.

ב. לאחר שחזר בו הלוקח, אעפ"י שעדיין לא קיבל עליו 'מי שפרע', אסור למוכר מכאן ואילך להשתמש במעות (רמב"ן).

ג. לאחר קבלת 'מי שפרע', אם לא אמר לו ליטול — הריהו שומר חנם (רדב"ז תנג). אם אמר לו ליטלן ולא נטלן, יש אומרים שנפטר מאחריות בכל אופן (עפ"י רמב"ן). ויש אומרים שלא נפטר אלא אם המעות עדיין בעין, אבל אם כבר הוציאן, הרי זו הלואה ולא נפטר עד שיחזיר, ומכל מקום כשנותן לו, גם אם נותן לו בעל כרחו — נפטר (רשב"א ור"ן). ויש אומרים שבכל אופן אינו נפטר עד שיגיעו מעות לידו (עפ"י רמ"ה, מובא בטור חו"מ קצח).

ב. היו המטלטלין מונחים בעלייתו של לוקח המושכרת למוכר, ונתן מעות לקנותם — אין המוכר יכול לחזור בו. כן פירש רבא את דברי רבי שמעון, שהואיל ולדבריו מעות קונות מן התורה וחכמים הם שגזרו שמא יאמר לו נשרפו חטיף בעלייה, כאן שברשותו של הלוקח היו מונחות, ואם תיפול דליקה, יטרח הלוקח ויצילם — הלכך לא גזרו.

א. כן נקט הרי"ף להלכה, לפי מה דקיימא לן כרבי יוחנן. אבל לריש לקיש לא קנה, שמשכה קונה מטלטלין מן התורה ולא מעות.

מהרמב"ם (מכירה ג, ו-ז) משמע שטעם הדין משום קנין חצר (ע' מגיד משנה. וע' בבאור דבריו בקהלות יעקב מא).

מפשט דברי הריטב"א יש לשמוע שלא אמרו אלא אם הלוקח דר בבית ובידו להציל מהדליקה. ואולם לפי הטעם שכתב הרמב"ם נראה שאין חילוק בדבר.

ב. מכלל דברי רש"י נראה שהוא הדין כשהיו המטלטלין מונחים בבית מוכר המושכר ללוקח (רשב"א).

ג. הורה רבא במעשה שבא לפניו, שאמירת 'הנה הבית לפניך' אינה מהווה קבלת שמירה כלל וכלל.

א. גם לדעת האומרים שאמירת 'כנוס שורך לחצרי' נחשבת קבלת שמירה, דוקא שם שמשמע כנוס ואשמרנו, אבל 'הא ביתא קמך' סילק עצמו משמירה לגמרי (עפ"י תוס' בתירין אחד).

ב. גם אם נתן לו שכר על כך, כל שאמר 'הא ביתא קמך' — אינו כשומר (עפ"י ריטב"א; תוס' עירובין פא:).

קטו. א. מהו שיעור אונאה החוזרת?

ב. עד מתי רשאי להחזיר אונאה?

א. אונאה החוזרת — שתות מקח (= ששית מלגו). כגון דבר ששויו שש נמכר בחמש ונתאנה המוכר, או נמכר בשבע ונתאנה הלוקח — האונאה חוזרת. רבי טרפון הורה בלוד: האונאה שליש.

לדברי רבא (להלן נב), התנא ששנה שיעור 'שתות' הוא רבי שמעון. אבל לרבי יהודה שיעור אונאה אחד חלקי שנים עשר. ולרבי מאיר — אחד חלקי עשרים וארבעה. ואבבי חולק. שמואל אמר: גם 'שתות מעות' בכלל 'שתות' — כגון מכר דבר ששנה חמש בשש או שנה שבע בשש, והרי נתאנה בשישית מהמעות שנתן, גם זה חוזר. וכן לענין שיעור שלישי לרבי טרפון. ואילו רב אמר: שתות מקח בלבד חוזר, אבל מכר חמש בשש — ביטול מקח, שהרי נתאנה ביותר מששית משווי המקח. מכר שבע בשש — מחילה היא, שהרי זה פחות מששית. תניא כוותיה דשמואל.

הלכה כשמואל (רי"ף וש"פ). יש אומרים שלדבריו הוא הדין בכל שיעור אונאה בטוח שבין שתות מקח לשתות מעות, אעפ"י שאינה 'שתות' בשום צד [כגון מכר לו דבר ששנה ששים בשבעים ואחד, הרי אונאתו יותר משתות מקח ופחות משתות מעות] (עפ"י השר מקוצי, מובא בתור"פ וריטב"א; מגיד משנה — מכירה יב, ג. וכן משמע מפשט דהתוס' להלן נא: אך מהרש"א שם פירש באופן אחר). ויש אומרים שבאופן זה הולכים אחר שתות מקח אף לשמואל, שהוא העיקר, ועדיין צריך עיון (עפ"י הריטב"א; רמ"ך [במרדכי]. ועמהרש"א. והקושי בסברא הוא, כיצד יתכן לומר בזה ביטול מקח בזמן שבשיעור אונאה הגדול ממנו [כאשר הוא שתות מעות], נאמר קנה. וכן לאידך גיסא, כשמכר לו בפחות מהשווי, פעמים שבשיעור אונאה גדול נדונו כמחילה ובשיעור קטן יחזיר אונאה. ועכ"פ להריטב"א צ"ל ששיעור שתות הלכה למשה מסיני כשאר שיעורי תורה ואינה סברא בדעת בני אדם גרידא, כי כאמור אין שום סברא שיתבטל המקח בצמצום שיעור האונאה, כאמור).

ב. עד מתי מותר להחזיר — עד כדי שיראה לתגר או לקרובו. רבי טרפון הורה בלוד שמותר לחזור כל היום כולו [ולא רצו התגרים לקבל דבריו]. לדברי אבבי (נב): לא שנו אלא בכרכים, אבל בכפרים שאין מצויים שם בקיאים — עד ערבי שבתות. ורבא חולק וסובר שאין חילוק בין כרכים לכפרים.

ממדת חסידות להחזיר האונאה אפילו לאחר שנים עשר חדש (כן מבואר להלן נב: באונאת מטבע). א. כתבו התוס' שקבעו שיעור אחד בדבר, לפי מה שמצוי רוב פעמים שיוכל להראות לתגר או לקרוב [ואם נתעצל ולא חקר לידע אם נתאנה, בלא עיכוב אונס — מוחל על אונאתו. רא"ש]. ואם הם בקרבת מקום או בריחוק, לא יתנו לו שהות לא פחות ולא יותר. ב. דבר שאין ניכר פגמו לפני השימוש בו, כגון צבע גרוע שגרועותו ניכרת רק בצביעה — אין תלוי בכדי שיראה לתגר אלא יכול לחזור עד שעה שצבע ונגלתה גרועותו (עפ"י שו"ת חוט המשולש א, ת. מובא בגליוני הש"ס).

ג. אם לא נתן המעות, יכול לחזור אף לאחר בכדי שיראה לתגר, מגו שיכול לומר נתתי לך, יכול לומר לא נתתי מעות, יכול לחזור אף לאחר בכדי שיראה לתגר, ומסתמת הדברים נראה שמדבר בין בשתות בין ביתר על שתות).

אמר רב נחמן: לא שנו אלא לוקח אבל מוכר (שאינן בידו להראות) — לעולם חוזר. פירש הרי"ף (עפ"י הגמרא נא): יכול לחזור עד שימצא סחורה כמותה וידע לפי מחירה אם טעה אם לאו. והרשב"א כתב לנטות מדבריו, כי ממשמעות דברי רב נחמן נראה שלא רצו חכמים לקבוע שיעורים לדבר וקבעו שהמוכר לעולם חוזר. ומדברי רש"י (נ סע"ב) נראה שאם נתיקרו אותם חפצים שמכר, שוב אין יכול לחזור בו, שאי אפשר לומר עד עתה לא הכיר באונאתו ועתה ראה חפץ כמותו והכיר — שהרי